

L'OCCITÀ A CASA NOSTRA

LA LLENGUA OCCITANA I EL PARLAR DE GIRONA

Aitor Carrera va néixer a Balaguer el 1976. Actualment resideix al Barri Vell de Girona. Doctor en filologia catalana per la Universitat de Lleida amb una tesi sobre els parlars gascons de la Vall d'Aran i del Comenge, és professor de llengua i lingüística occitanes a la Universitat de Lleida, membre de la Càtedra d'Estudis Occitans d'aquella universitat, i membre de la Secció de Lingüística de l'Institut d'Estudis Aranesi. És autor d'una *Gramàtica aranesa*, entre moltes altres publicacions i treballs sobre toponímia, dialectologia i qüestions gramaticals dels parlars occitans. Hem conversat amb Carrera sobre la situació de l'occità, dels seus dialectes i de les similituds amb la llengua catalana, especialment amb el parlar de Girona.

DANI VIVERN > TEXT I FOTOS

El maig de 1934 aparegué a Barcelona un breu manifest titulat *Desviacions en els conceptes de llengua i de pàtria*, signat per setze personalitats de les lletres i de la filologia, entre els quals hi havia Fabra, Corominas, D'Olwer i Rovira i Virgili. En el seu apartat IV, es deia: «[...] es troba força estesa l'opinió que tots els territoris compresos del Llemosí al sud de València, i dels Alps a l'Atlàntic, parlen una sola llengua amb diversos matisos o dialectes, els quals –suposen– són poc divergents. Això porta, naturalment, a la conclusió que dintre el gran marc de la pretesa llengua occitànica es troben en un mateix peu d'igualtat el valencià i el català, el llemosí i el provençal, el gascò i el mallorquí, etc.

»[...] L'occitanisme, concebut així, tendeix, per via indirecta, a contraposar a la llengua catalana una llengua valenciana i una llengua mallorquina, amb la mateixa raó que hi hauria per a l'existència d'una llengua menorquina o lleidatana o castellanenca, etc.

»Altrament, hi ha una raó científica que s'oposa a aquestes teories occitanistes. Avui la lingüística afirma que el català i la llengua d'oc –coneguda per tots els romanistes amb el nom provençal– són dues llengües diferents. [...] Alguna de les varietats del provençal és,

Fa quasi 80 anys va quedar desmuntada definitivament la teoria segons la qual el català seria un dialecte més de l'occità

certament, de fàcil comprensió per a un català mitjanament il·lustrat. Però això no vol dir pas identitat de llengua».

Aquesta llarga cita demostra que ja fa quasi 80 anys va quedar desmuntada definitivament la teoria segons la qual el català seria un dialecte més de l'occità. També quedà fixada ja fa força temps la filiació gal-loromànica del català, per bé que se situï en l'espai geogràfic ibèric. En tot cas, el català constituïria, segons alguns, una mena de llengua pont entre el grup lingüístic gal-loromànic i l'iberoromànic.

Aitor Carrera explica que durant molt de temps no hi va haver una consciència tan clara com l'actual de les diferències que separen les diverses llengües romàniques, i menys encara de les que, com l'occità i el català, tenen una proximitat genètica tan evident. De fet, Dant, per exemple, emprà moltes expressions i mots occitans en la seva *Divina Commedia*, com assenyala ja en el segle XVI el cardenal Pietro Bembo. El mateix Dant explica a *De vulgari eloquentia* que coneixia perfectament aquesta llengua, i fins es diu si havia dubtat a redactar-hi la seva famosa *Commedia* en comptes d'emprar la seva *lingua toscana*. En poques paraules: per a qualsevol persona amb un mínim de formació era fàcil i immediat passar d'un parlar a l'altre. Naturalment, amb el temps s'anaren fixant usos, expressions i, en general, una personalitat literària cada cop més conscient de les seves pròpies possibilitats. Per exemple, en el cas del català literari s'assenyala sovint que Ausiàs Marc va propiciar un trencament amb els tòpics de la lírica trobadoresca.

Occità i català: els dialectes

El català presenta una divisió dialectal constituïda pel bloc occidental –que inclou els dialectes nord-occidentals (ribagorçà, pallarès, lleidatà, tortosí) i sud-orientals o valencians (castellonenc, apitxat, meridional i alacantí)– i pel bloc oriental (rossellonès, central, baleàric i alguerès), amb diverses subdivisions.

La llengua occitana es divideix en els grups nord-occità (llesosí, alvernès i vivaroalpí), l'occità meridional (llenguadocià i provençal) i el gascó, grup aquest del qual formen part varietats territorials com el landès, el bearnès o l'aranès. De tots aquests dialectes, el més similar al català és el llenguadocià. De tota manera, no es poden establir correlacions fàcils ni deduir l'aparició sistemàtica de trets comuns a partir de la distribució geogràfica dels dialectes. Així, per exemple, la distinció entre els fonemes /v/ i /b/ es troba en la majoria de parlars valencians i baleàrics, mentre que en bona part del territori català tots dos fonemes sonen com a [b] o, segons el context, [β]. És el fenomen de reducció

>> Àmbit geogràfic de la llengua occitana.

a [b] o [β], conegut com a *betacisme*. Aquest tret apareix tant en llenguadocià com en gascó, però no en provençal ni en l'occità del nord.

El català de Girona i l'occità

Hi ha diverses característiques en fonètica, morfologia, lèxic, etc., comunes en dialectes catalans i occitans. Entrar-les a anomenar una per una és una feina llarga i feixuga. En tot cas, cal distingir allò que és una simple coincidència entre dialectes occitans i catalans, i allò que representa realment una continuïtat geogràfica entre la llengua d'oc i els parlars catalans del nord-est del Principat, ja sigui perquè parlem d'un fenomen d'adstrat, perquè les solucions són realment comunes o perquè hi ha una gradualitat territorial que fa que els dialectes propers a una altra llengua tendixin a coincidir-hi en alguns aspectes. Carrera apunta que en aquest darrer grup entraria la tendència gironina a pronunciar tancades

–o més tancades– moltes *o* que són obertes en la resta del domini lingüístic català, com *flor*, *plor*, *sol* o *hora*. En aquesta qüestió el gironí anuncia el que es produeix en occità i en rossellonès, on aquests mots es pronuncien com si fossin *flur*, *plur*, *sul* o *hura*. El gironí, per tant, se situa entre el català general i l'occità (i el català del nord) en aquest assumpte vocàlic. D'aquesta manera, i per a desesperació de professors com l'admirat Modest Prats, molts estudiants de filologia gironins érem incapaços d'*obrir l'olla*. A les nostres comarques, de fet, la confusió entre les dues *o*, la tancada i l'oberta, és una tendència actualment molt habitual.

Carrera explica també que un altre tret que el parlar gironí –i, de fet, el català central– comparteix amb la majoria dels dialectes occitans és la caiguda de la *u* en mots com *aigua* o *llengua* (*aiga*, *llenga*). Deixant de banda la major part del gascó, la llengua occitana tendeix a suprimir també el mateix so (i escriu *aiga*, *lenga*), i fins i tot pronuncia *quatre* com si fos *catre*. Des del punt de vista fonètic, per altra banda, el gironí devia mantenir fins a una època bastant avançada algunes *n*

Dant emprà moltes expressions i mots occitans en la *Divina Commedia*

>> Els principals dialectes occitans.

finals que avui han desaparegut en català, i que actualment només queden en topònims com Montrodon o fins i tot Camprodon, i en paraules molt corrents a les zones properes a Girona com *reientinc* o *esquellerinc*, amb un so nasal final de tipus velar (com el de les paraules catalanes *sang* o *fang*) idèntic o proper al que podem sentir en dialectes occitans com el gascò o el provençal.

Hi ha altres coincidències més subtils. Els gironins, per exemple, diferenciem la pronunciació de *ll* en mots com *palla* o *fulla* (que fem *paia* o *fuia*) i la de *cavall* o *castell*, cosa que ja no passa a Barcelona o a Figueres, on totes les *ll* sonen igual. En occità aquesta diferència també existeix, tot i que la distribució de sons sigui diferent: per una banda hi ha la *palha* o la *fuèlha* (on *lh* es pronuncia com si fos *ll*), i per una altra el *caval* o el *castèl*.

Els gironins també compartim amb l'occità el fet tan característic de tancar la vocal e de les terminacions en *-ència* (com en *ciència*, *paciència*, etc.), que es repeteix en altres zones de llengua catalana bastant allunyades de la nostra. I existeix una isoglossa que abasta zones rosselloneses i principatines on

és corrent la pronúncia *tabé* en comptes de l'estàndard *també*. Podríem establir altres semblances amb la realització de mots tan corrents com *amb* o *on* (que poden sonar *ambe* o *onte*).

Des del punt de vista sintàctic, en alguns parlants gironins lingüísticament conservadors es pot sentir construccions com *soms anats*, en què el verb *ser* s'utilitza encara com a auxiliar, de la mateixa manera que en occità, en francès o en italià (de fet, en alguns parlars occitans propers del Llenguadoc, es diu *som* i no *sóc*, com en algunes zones administrativament gironines properes al rossellonès). En l'àmbit del vocabulari, algunes coincidències del gironí amb l'occità són realment extraordinàries: mots tan típicament gironins o empordanesos com *goja* o *barjaula* tenen més parents en la llengua occitana que no pas en altres territoris catalans. Afegim-

Hi ha una gradualitat territorial que fa que els dialectes propers a una altra llengua tendixin a coincidir-hi en alguns aspectes

hi que si el gironí diu *la fred* (i no *el fred*), aquesta mateixa paraula pot ser femenina en alguns parlars occitans, i que si a Girona o en indrets propers se sent la forma *clavilla* per fer referència al turmell, en occità hi ha *cavilha*. Una forma tan gironina com *embrutir* (per *embrutar*), per exemple, que se sent també a la Catalunya del Nord, té continuïtat en occità, on existeixen *embrutar* i també *embrutir*. Des d'un punt de vista sintàctic, assenyala Carrera, fins podríem arribar a establir connexions entre l'occità i el gironí a partir de construccions negatives com el *poc que* (*poc que parlarà*, o *poc que parlarà pas*), que sembla que anunciïn la situació rossellonesa i occitana, on es diu *parlarà pas* en lloc de *no parlarà*. En la morfologia, formes com *sabes* (per *saps*), molt habitual en bona part de les comarques gironines, torna a continuar en rossellonès i també en occità.

Si entrem en el territori de la paremiologia, la toponímia i l'onomàstica trobarem sovint refranys, noms de lloc i cognoms que apareixen reduplicats en occità i en català. Entre els topònims, el toponimista cerverí Albert Turull n'esmenta 53 de molt significatius, però adverteix que n'hi ha molts més. És el cas de l'Armentera, Verdú (Verdun), Avinyó (Avinhon), Sau o Tarascó (Tarascon).

Molts cognoms gironins que ens semblen catalans de tota la vida són d'origen occità, portats per immigrants gascons i llenguadocians sobretot durant el segle XVI i primer terç del XVII: Audet, Bartra, Cambó, Coderch, Faura, Gorbs, Llunell, Usach i molts d'altres.

Per a l'estudi dels refranys i frases fetes que presenten similituds en occità i català –sobretot els relacionats amb el temps meteorològic– Carrera recomana el web <http://stel.ub.edu/badare/>, on no només són visibles les coincidències entre el català i l'occità, sinó entre aquestes i altres llengües romàniques en la formació de refranys. Per a l'estudi onomàstic, és molt valuós el treball de Joan Peytaví, editat el 2010, *Antroponímia, poblament i immigració a la Catalunya moderna. L'exemple dels comtats de Rosselló i Cerdanya (segles XVI-XVIII)*. I, tot i que un punt des-

fasada i amb alguns errors, l'obra de F. de Borja Moll *Els llinatges catalans* és encara molt útil per determinar l'origen de la majoria de cognoms catalans i el seu significat. La part dedicada als d'origen occità i francès sembla com si fos feta expressament per a la gent de les comarques de Girona, ateses les concomitàncies.

Les gradacions dels dialectes catalans i occitans són d'una gran complexitat, i en obres de referència de la dialectologia catalana com les del filòleg mallorquí Joan Veny es fa referència al *català septentrional de transició*, un seguit de variants batejades així per Joan Coromines que s'estenen des de la Cerdanya a Cadaqués –passant per alguns altres indrets septentrionals de l'actual demarcació de Girona– que ja presenten algunes característiques comunes amb el rossellonès i, doncs, amb l'occità (com *canti* per *canto*, entre altres).

Dues llengües en retrocés?

El destí del català i, sobretot, de l'occità no és falaguer: la pressió de les potents llengües veïnes en tots dos casos és un obstacle, però hi ha factors afegits en el cas occità que no li auguren una revifalla ni a curt ni a mitjà termini: molts parlants que tenen un dialecte occità com a llengua materna i que no tenen gaires estudis no tenen consciència de parlar una variant d'un idioma: per a ells, allò és patuès. Tampoc no hi va ajudar, en un determinat moment, la guerra de grafies. La més emprada, i la que va sortir victoriosa de l'enfrontament, és la clàssica o albertina (establerta per Loís Alibèrt), que és la de l'Institut d'Estudis Occitans, i la que utilitzen avui la major part dels occitans que saben escriure i llegir la seva llengua. Preserva trets medievals que la fan no solament més homogènia sinó que l'aproximen a l'ortografia catalana. Així, s'escriu *jorn* en ortografia clàssica, però segons el mètode mistralenc, que es basa en l'ortografia francesa, aquesta paraula pot aparèixer com a *jour*, *joun* o *journal*.

Aitor Carrera afirma que els dialectes occitans han d'aspirar a tenir cadascun un estàndard regional, i a convergir entre ells tenint present

>> *Aitor Carrera és professor de llengua i lingüística occitanes a la Universitat de Lleida.*

l'estàndard central llenguadocià, que parteix del parlar amb més nombre de parlants, amb més producció cultural i amb uns trets sovint més conservadors, cosa que li permet actuar com a pont entre la resta de dialectes. Això, però, molesta alguns sectors, que senten que se'ls vol imposar un model llenguadocià d'escriptura, però que no manifesten tants escrúpols envers l'ús del francès.

L'aparició d'estructures sintàctiques franceses en el cos de l'idioma és similar a la penetració d'estructures castellanques en català. Això, més que no pas les divergències en ortografia, és el principal motiu de preocupació per a les llengües sotmeses a una minorització que, en el cas de l'occità, és extre-

ma, i que esdevé cada cop més reduït dels parlants amb una preparació acadèmica superior. És ben paradoxal que tinguem acadèmies on aprendre xinès, àrab o rus i ignorem un idioma, l'occità, tan proper –oficial al Principat des de 2006– i que, més que llengua germana, és bessona de la nostra.

Dani Vivern és periodista.

PER SABER-NE MÉS

CARRERA, Aitor, Gramàtica aranesa. Pagès Editors. Lleida, 2007. 287 p. [Pròleg de Joan Solà].

— L'occità. Gramàtica i diccionari bàsics (occità referencial i aranès). Pagès Editors. Lleida, 2011. 276 p.

<http://www20.gencat.cat/docs/Llengcat/Documents/Publicacions/Altres/ElementsBasicsLIOccitana.pdf>

Molts cognoms gironins que ens semblen catalans de tota la vida són d'origen occità